

MAHKUMLARIN YENİDEN EĞİTİLMESİ
VE
TÜRKİYEDE BUNU ENGELLEYEN İKİ
MÜSSESE

Dr. Yılmaz GÜNAL

Mahkûmun yeniden eğitilmesi konusunda hapisanede cezasını çekerken tatbik edilen rejimin bilinmeside şüphesiz çok önemlidir. Fakat muhtelif rejimleri bir tarafa bırakarak, diyebiliriz ki meselenin ağırlık noktasını, çok pahalıya mal olma teşkil eder. Çok az memleket iktisaden bu masrafları karşılayabilir. Hele iktisaden az gelişmişmemleketler bahis konusu olursa adeta hayel halini alır.

Bu gözlemimi değerlendirebilmek için memleketimden bazı rakamlar belirteceğim : Her mahkûma günlük olarak tahsis edilen 90 kuruştur. Bunun 53 kuruşu ekmek ve geriye kalanda katık ve diğer ihtiyaçları içindir.

Daha bu misalden görüldüğü üzere, Devlet en basit fizik ihtiyaçları tatmin edememektedir. Netice olarak kendiliğinden şu soru ortaya çıkıyor : O halde mahkûmun yeniden eğitilmesi ile ilgili maddi masrafları nasıl tatmin edebilecek?

Mahkûmun yeniden eğitilmesi ile ilgili problemin maddi yönünü belirttikten sonra hukuku cephesine geçiyorum.

Türk Ceza Kanununda cezanın çekilmesi ile ilgili 13, 14 ve müteakip maddelerdir. Ağır hapis cezasına mahkûm olanların geçirecekleri 3 devreyi belirtmektedirler.

Birinci devre «hücre hapsi» denen devredirki, cezasının 1/10 na eşittir. Fakat herhalü kârda 8 aydan fazla bir aydan eksik olamaz. Tabii olarak devrenin adı, olayın gerçek mahiyetinden geliyor. Yani mahkûm bu devrede gece ve gündüz hücrede tecrit ediliyor.

Bu hususta şahsi bir tecrübeyi zikredebilirim. Ankara merkez ceza evinde, hücrelerin gerekli rahatlık ve sıhhi şartlardan yoksun olduğu neticesine bir tetkikimiz neticesinde varmış bulunuyoruz. Şüphesiz hiç kimse hücrelerin konforlu olmasını iddia etmez, fakat şurası da haksızlıktır ki, bir kimse sağlam ve gücü küvveti yerinde bir hücreye girsin ve sona birkaç ay sonra hasta olarak çıksın. Fazla teferruata inmeden diyebilirizki, mahkûmun ilk temas ettiği hücre, hertürlü yeniden eğitim temayül ve arzsunu bir isyan şeklinde tebdil ediyor.

İkinci devrede mahkûmlar durumlarına ve suçlarının mahiyetlerine göre gruruplar halinde toplanıyor. Bu devre genel cezadan yapılan indirimlerden sonra yarısıdır. Yani hücrede geçen ve mev-kuf kalmışsa çektiği cezası düşüldükten sonra.

Bu grupların teşkilide oldukça ilgi çekicidir. Gerekli ıslâh evleri ve koruyucu yurtların bulunmaması küçük suçlularla büyüklerin bir arada guruplanması gibi neticelere yol açmaktadır. Bundan başka guruplarında kötü teşkil edildiği ve hapishane yolunu aşındıranların diğerlerinin arasında bulunduğu ve mahkûmun yeniden eğitilmesi engellerini arttırdığını belirtilebilir.

Diğer bir gözlemi daha zikredebilirim. Ankara merkez ceza evinde birçok küçük ayakkabısız olduğu gibi diğerleri de hapishaneye girdikleri zaman ki elbiseleri ile kirli ve yırtık - pırtıktı. Yıkama güçlüğü ve zamanın geçmesiyle.

Bu şartlar altında kendi kendime şunu sordum. Maddeten bu kadar kirli olanlardan nasıl manevi bir değişim ve temizlik bekleyebiliriz.

Üçüncü devre çalışma esasına dayanır.

Yalnız şunu belirtmek isabetli olur. Çalışma esasına göre tanzım edilmiş hapishane sayısının azlığı çalışmak veya bir iş öğrenmek imkânının elde edilmesi mahkûm için bir şans eseridir. Şüphesiz mahkûmun eğitilmesine en müsait olan devre üçüncü devredir. Haddizatında cehalet (analfabetismo) ve çalıştırmaya olan teşebbüs küçük bir nisbette kalmaktadır. Birçok boşluklar ihtiva etmektedir. Gayrete rağmen birçokları çalışma fikrinden uzak çıktıkları gibi, çalışma imkânına sahip olanlar ise diğerleri ile aynı seviyede bulunuyorlar.

Zırai çalışma esasına göre bir teşebbüs varsa da tecrübe safhasında ve genel değildir.

Son devreninin yarısından sonra mahkûmlar için şartla salıverilme imkânı vardır. İyi hal esasına göre. *İyi hal*, üçüncü devreye geçebilmek içinde esas olduğundan büyük bir önem taşır. İyi hal üzerinde biraz dururken, kanuni ve hukuki tefsirin biraz ötesine çıkalım. Cezasını çekerken az çok temyiz bir dosyaya sahip olup olmamasının dışında acaba mahkûm için gerçek ve hissedilmiş bir iyi hal mümkünmüdür? Yoksa hürriyeti elde etmek gayesine yönelmiş boş bir kalıpmıdır.

İyi hal iki safhayı ihtiva eder. Birincisi, kendi hatasının kabulü pişmanlık, ve cezasının kabulüdür. Diğeri ise mahkûm cezasını çekerken işbirliği yaparak yeniden eğitilmesini sağlamaktır. Bunlardan birincisi bir nevi negatif kabullenmedir : kendi suçluluğunu. Şahıs suçu işlediği seviyede kalmaktadır. İkincisinde ise eğitim seviyesi yükseldiğinden müsbet bir değişimdir. Kabullenme safhasında daha güçlük başlar. Suçu tasarladığı andan ve işlediği zamanda suçlu kendine göre bir psikoloji yaratır ve doğru hareket ettiğini çok defa kendini inandırır. Yahut kabahatı üçüncü bir faktör, toplumun üzerine atar. Birincisi mahkûmun vicdani bir değişimi olduğu halde, ikincisi hapisanedeki eğitim ve moral davranışa bağlıdır. Buna ise daha önce temas etmiş bulunuyoruz.

İlk merhale olarak moral bir değişmenin birçok güçlükler ihtiva ettiğini, bilhassa, pozitivistlerin fikirlerini belirtebiliriz. Hadizatında fizik ve biyolojik bazı verilerin bu değişmeye mani olacağını savunuyorlar. Dejenere diyebileceğimiz bir ailede doğan veya birçok mahkûmlarda rastlanan somatik verilere sahip olma menfi bir rol oynayacaktır.

Bu teori tamamen inkâr edilmemekle beraber bir kaide olarak da kabul edilemez. Şurası muhakkaktırki suçlu doğulmaz sosyal çevrede suçlu olunur. Bugün bunun aksini iddia etmek de tuhaf olur.

Yeniden eğitilme ile ilgili bir ayrımı da suçu meslek haline getirenlerle mükerrirler arasında yapabiliriz.

Diğer bir meselede mahkûmun yaşıdır. Mahkûmlardaki değişime uygun bir yaş veya kronolojik bir tefriğe imkân var mıdır? Bu bakımdan küçük, olgun ve ihtiyar ayrımı yapıp sonuçların yeniden eğitilmeye ve değişime en az müsait oldukları belirtilebilir. Fakat bu hususta matematiki bir kesinlik konulamaz. Bundan başka mühim olan yaş değil suç işlenerek geçirilen süredir de. Bu süre ne kadar uzun olursa değişim de o nisbetle güç olacaktır. Bu-

nunla beraber değişim ve yeniden eğitmek için her careye baş vurulmalıdır. Zira insan daimi bir akış his ve düşünce evrim ve değişimi içindedir.

İnsanda bir değişme ve iyiye doğru gitme gayreti vardır. Bu tahakkuk etmezse bunun nedenlerine gitmek, bunu şahsından ziyade toplumda aramak lâzımdır.

Daha önce belirttiğim gibi mahkûmun yeniden eğitilmesi maddi bakımdan pahalıdır. Türkiyede de memnuniyet verici hapisane sayısı örnek teşkil edebilecek kadar azdır. Buradan mahkûmun eğitilmesi çok güçlük arz ediyor. Hapishane imkânları açısından. Bu bakımdan büyük bir zaruret olarak hapishane dışı toplumla işbirliği imkânı hatıra gelebiliyor. Bunun da mümkün olup olamayacağına ilerde temas edelim.

Şimdi şöyle bir varsayım yapalım. Türkiye diğer milletlerin ekonomik gücüne ulaştığını, mahkûmun hapishane içi eğitim ve değişimini sağladığını kabul edelim. Mahkûm hapishanede manevi bir değişme uğradı ve dışarda da yaşama iradesi ile dolu. Şöyle bir sorabiliriz. Bu mümkün mü? Hapishanenin müsbet neticesi ve irade sadece kâfimidir, topluma yeniden intibak edebilmek için? Türkiye bakımından cevap olumsuzdur hiç olmazsa. Fakat bunu iktisaden az gelişmiş diğer memleketlere de genellendirebiliriz.

Haddizatında iki hukuki müessese mahkûmun bu iyi niyetini engeller : adli sicil ve memnu hakların iadesi.

Hapishaneden çıkan mahkûm uzun zaman mağarada yaşayan bir insanın birdenbire kendini büyük bir şehrin merkezinde bulması gibi toplum hayatıyla karşılaşılıyor. Bir iş arayıcaya kadar ilk günlerde yetebilecek asgari bir tasarrufu dahi yoktur. Türkiye gibi bir yerde iş bulmanın güçlüğü bir yana, adli sicil'in mevcudiyeti bunu bir kat daha zorlaştırmış hatta imkânsızlaştırmış oluyor. Herhangi bir kimse, hatta dürüst yaşama iradesi ile dolu dahi olsa, parasız ve her çaldığı kapıdan daimi reddedilmesi halinde uzun zaman dürüst kalabileceğine inanmıyorum. Bu bakımdan genel bir af sonunda tekrar hapishaneye düşen 24 mükerrir üzerinde yapmış olduğum bir araştırma neticesinde 23 nün tekrar hapishaneye hırsızlıktan döndüğünü gördüm. Sormuş olduğum sualler :

a) İlk günlerdeki ihtiyaçlarınıza yetecek kadar paranız var mıydı?

b) Hapishaneden çıkınca iş bulabildiniz mi?

c) Bu iş arayışta size yardım eden oldumu?

Bir tanesi hariç, kardeşinin yardımını görmüş, diyerleri tamamen olumsuz cevap verdiler. Diğerlerine ise olumlu cevap verdiler :

a) Mahkûmiyetinizi sizden bizzat öğrenmeleri halinde iş talebiniz reddedildimi?

b) Adli sicil kaydınızı gördüklerinde reddedildiğiniz oldumu?

c) Hapishane dışında hapishanedekinden daha fazla güçlüklerle karşılaştınız mı?

Şurasını belirtmek lâzımdır ki hiç olmazsa Türkiye bakımından adlî sicil bir blöftür. Mahkûmlara karşı olmasına rağmen bazı kaçamak yollar vermektedir. Zira takip edilen usul ve miktar okadar uzundur ki bazan beş sene gibi bir zaman beklemek gerekiyor. Bazı kısa süreli mahkûmiyet hallerin de mahkûm bir süre adli sicilden kurtulabiliyor. Bu bakımdan daha fazla uzatmadan denebilirki, adli sicil bazı boşluklarla dolu, hukuki bir müessese olarak haliyle elverişli değildir, mahkûmun yeniden topluma intibakını güçleştirir. Hiç olmazsa Türkiyede bugün için olan tatbikatıyla.

Mahkûmun yeniden eğitilmesinde mani olucu diğer müessese memnu hakların iadesidir. Demin belittiğimiz müessesenin tatbiki bunun ise tatbik edilmemiş olmasıdır.

Haddizatında genel olarak, bir mahkûmun pişman olsa şu veya bu şekilde topluma yeniden intibakiyle dürüst yaşama arzusuyla, mahkûmiyet izinin kendini devamlı takip etmemesi için memnu haklarının iadesini talep etse memnu hakları iade edilse yine sabık bir mahkûm olarak kalacaktır.

Hukuki bir müessese olarak gayevi bakımdan müsbet olmasına rağmen, hakiki gayesine ulaşamadığından Türkiyede tatbikatta hemen hemen ilga edilmiş bir müessesedir. Sadece Ankara bölgesinde 1961 yılında bir memnu hakların iadesi talebi olduğunu belirtmek kâfidir. Bu bakımdan mahkûmların lehinde olması gereken bir müesseseye mahkûmların kendilerinin itimadı yoktur.

Netice olarak Türkiyede ki durumu özetlersek, hapishane çevresi içinde yeniden eğitim imkânsız, toplumda ise yine aynı şekilde, hatta hapishanede bu eğitim mümkün olsa bile; hapishanede

ki eğitimi verimli hale getirebilmek için mevcut düzeni değiştirip, mahkûmu müstahsil duruma getirmek mahkûmu bir nevi hapishane sonrası şu veya bu şekilde dürüst hareketini mükâfatlandırmak lâzımdır. Buna özel kurumlarda topluma mahkûmun yeniden intibakında yardımcı olarak yeniden eğitimin muteber ve mahkûmlar lehine yürümesini sağlamalıdır. Fakat maalesef, toplum çok yaş bir evrim geçirdiğinden mesele burada oldukça güç bir hal almaktadır.

Herhalükârda Devletin esas problemlerden hareket ederek mahzurları önlemesi mühimdir. Yoksa tedavi etmesi değil. Bunlar arasında önemlilerden bir tanesinde işsizlik problemidir ki azalacağı yerde artmaktadır.

Maalesef bunlar memleketim gerçekleridir. Memleketimi tenkit benim için üzücü ve acı olmakla beraber, gerçekleri görmenin de bir hukukçunun vazifesi olduğuna inanıyorum. Şunu da söylemek istiyorum ki memleketim üzerinde durarak konuyu belirtme rağmen, neticelerin iktisaden az gelişmiş memleketler için de doğru olduğuna inanıyorum. Bunların sayısı da çağımızda azımsanmıyacak derecededir.

(x) 27-30 Ağustos 1963 tarihinde İtalya Bressonone'de Padova Üniversitesi tarafından tertiplenen milletler arası Ceza hukukçuları toplantısına yollanan rapordur. Rapor genel kurula Ord. Prof. Giuseppe BETTIOL tarafından takdir edilmiştir. Metinde zikredilen araştırma, rakkamlar *Memnu hakların iadesi*, 1961 Ankara ve *Ceza Sonrası bir müessese olarak adli sicil*, siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, cilt. 16 no. 3 den ayrı bası yazılarımızdadır.